

મનોદુર્બળતા: એક ગંભીર સમસ્યા

બાળકો એ સમાજના ભાવિ યુવાનો છે.સ્વસ્થ બાળકો સ્વસ્થ સમાજનું નિર્માણ કરે છે. જે સમાજમાં બાળકો બીમારી ધરાવતા હશે તે સમાજ પણ બીમાર જ હશે. આજે બાળવિકાસ એ ખૂબ જ મહત્વનો મુદ્દો બની ગયો છે.મનોવિજ્ઞાનમાં બાળવિકાસનો અભ્યાસ કરતી શાખા “બાળ મનોવિજ્ઞાન” તરીકે ઓળખાય છે. આજે સરકાર પણ બાળવિકાસ પ્રત્યે ખૂબ જ ધ્યાન આપી રહી છે. આજે બાળકનાં સ્વાસ્થ્ય માટેની ઘણી સહાય યોજનાઓ અમલમાં છે.ગરીબ પરીવારોનાં બાળકો સ્વસ્થ અને સાજા જન્મે એ માટેનાં ઘણા પ્રયાસો સરકાર કરી રહી છે. જાહેરાતોનાં માધ્યમો દ્વારા લોકોમાં જાગૃતિ ફેલાવવામાં આવી રહી છે. શરીર સ્વસ્થ તો મન સ્વસ્થ એવી કહેવત છે. જો શરીર સારું નહીં હોય તો વ્યક્તિ શારીરિક તેમજ માનસિક બિમારીનો ભોગ બને છે. વ્યક્તિમાં બે પ્રકારની બિમારીઓ જોવા મળે છે.(૧) શારીરિક બીમારી અને(૨) માનસિક બીમારી. શારીરિક બીમારી મોટે ભાગે થોડા સમયમાં દૂર થઈ જતી હોય છે.(એઇડ્સ, કેન્સર, ડાયાબીટીસ વગેરે જેવી બીમારીઓ બાદ કરતા) જ્યારે માનસિક વિકૃતિઓને દૂર કરવામાં ઘણો સમય લાગે છે. આજે આપણે એક એવી જ માનસિક બાળવિકૃતિ ‘ મનોદુર્બળતા ’ વિશે સમજીશું

➤ મનોદુર્બળતા:

“મનોદુર્બળતા એટલે સૂચક રીતે વ્યક્તિમાં એટલી ઓછી બુદ્ધિ હોય છે કે જેને લીધે અનુકૂળનાત્મક વર્તન વ્યવહારો ચલાવવામાં તેને મુશ્કેલી પડે છે”

મનોદુર્બળતા એ કોઈ માનસિક રોગ નથી પરંતુ માનસિક ઉણપ છે. જેનો સંબંધ બુદ્ધિ સાથે છે. મનોદુર્બળતા ધરાવતા બાળકમાં બુદ્ધિ સામાન્ય બાળક કરતાં ખૂબ જ ઓછી હોય છે. આવા બાળકમાં પોતાની ઉંમરનાં બાળક કરતાં વિચારવાની શક્તિ પણ ઓછી હોય છે. તે બે ઉદ્દીપકો કે વસ્તુઓ વચ્ચે સાહચર્ય સ્થાપી શકતું નથી. તેની સમક્ષ કોઈ સમસ્યા કે કોયડો રજૂ કરવામાં આવે તો તેનો ઉકેલ તે શોધી શકતું નથી.

મનોદુર્બળ બાળકમાં બાળપણથી જ બુદ્ધિ ઓછી હોવાનાં કારણે યુવાનવયે પણ તેની બુદ્ધિમાં કોઈ ખાસ સુધારો થતો નથી. આવી વ્યક્તિઓ પોતાનાં કાર્યો સામાન્ય બુદ્ધિથી કરી શકતા નથી. તેઓ આર્થિક દ્રષ્ટિએ સ્વાવલંબી હોતા નથી.તેઓ બીજાઓ સાથે પરિપક્વ સંબંધો બાંધી શકતાં નથી. અને સામાન્ય શિક્ષણ પણ સમજી શકતાં નથી. મનોદુર્બળ વ્યક્તિમાં બૌદ્ધિક વિકાસ પણ મર્યાદિત હોય છે. આવી વ્યક્તિમાં કૌશલ્યો જેવા કે પોતાની કાળજી લેવી, પોતાનું કામ કરવું, પોતાનાં આરોગ્યની સંભાળ, પોતાની સલામતી જાળવવી વગેરેનો અભાવ જોવા મળે છે.

બાળક મનોદુર્બળ છે કે નહીં તે તેનાં બુદ્ધિઆંક(IQ) પરથી જાણી શકાય છે. મનોદુર્બળ બાળકનો બુદ્ધિઆંક ૭૦ થી વધારે હોતો નથી. મનોદુર્બળતા ધરાવતું બાળક ભણતરમાં પણ પાછળ રહી જાય છે.તે પોતાનાં વર્ગનાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ કરતાં

ભણવામાં નબળુ હોય છે. સામાન્ય પ્રશ્નોનાં જવાબ પણ તે આપી શકતું નથી. ૨૦૦૧ માં રીલીઝ થયેલી ફિલ્મ “કોઈ મિલ ગયા” માં રોહિત નામનું પાત્ર એ ‘મનોદુર્બળ’ બાળકનું જ ઉદાહરણ છે. શારીરિક કારણોનાં સંદર્ભમાં મનોદુર્બળતાનાં ત્રણ પ્રકારો પાડવામાં આવે છે.

- ❖ કેટિનિઝમ: જેમાં થાયરોક્સિન નામનો રસસ્રાવ ઓછો ઝરે છે. જેનાં કારણે બાળક મનોદુર્બળતાનો ભોગ બને છે.
- ❖ ફેનિલ્પ્યુરુવિક ઓલિગોફેનિયા: જેમાં ફેનિલ પ્યુરુવિક એસિડ એકઠો થવાને કારણે મગજનાં કોષોને નુકસાન થાય છે.
- ❖ મોંગોલિઝમ: આ મનોદુર્બળતા ધરાવાતા બાળકનો ચહેરો મોંગોલિયન પ્રજા જેવો હોવાથી તેને મોંગોલિઝમ કહેવામાં આવતો હતો પરંતુ તેમાં મોંગોલિયન પ્રજાનું અપમાન થતું હોવાથી હવે તેને ‘DownSyndrom’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

➤ મનોદુર્બળતાનાં કારણો:

- (૧) મનોદુર્બળતાનું એક કારણ જૈવીય વારસો છે.
- (૨) મનોદુર્બળતા માટે વધારાનાં રંગસુત્રને જવાબદાર માનવામાં આવે છે.
- (૩) ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન માતાને મળતાં અપૂરતા પોષણને કારણે ગર્ભને નુકસાન થાય છે. તેમજ ખોરાકમાં આયોડિનનાં અભાવને કારણે પણ મનોદુર્બળતાં ઉદ્ભવે છે.
- (૪) ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન માતા માદકદ્રવ્યો, આલ્કોહોલનું સેવન કરે તો મનોદુર્બળતાં થવાની સંભાવનાં રહે છે.
- (૫) ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન અકસ્માતમાં ગર્ભમાં રહેલા બાળકનાં મગજને નુકસાન થવાથી પણ મનોદુર્બળતા ઉદ્ભવે છે.

➤ મનોદુર્બળતાની સારવાર:

- (૧) થાયરોક્સિન, થીયામિન, આયોડીન જેવા તત્વો આપવાથી મનોદુર્બળતા દૂર કરી શકાય છે.
- (૨) અનુકુળ સામાજિક - સાંસ્કૃતિક વાતાવરણ મનોદુર્બળતાને કંઈક અંશે દૂર કરી શકે છે.
- (૩) વાર્તનિક બોધાત્મક ઉપચાર પદ્ધતિ દ્વારા મનોદુર્બળતાને દૂર કરી શકાય છે.
- (૪) મગજની શસ્ત્રક્રિયા દ્વારા પણ મનોદુર્બળતાને દૂર કરી શકાય છે.

આજનાં સમયમાં મનોદુર્બળતા એ એક ગંભીર સમસ્યા છે. જેન દૂર કરવા માટે આપણે, સમાજ જન્મ પૂર્વે ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન માતાને યોગ્ય ખોરાક આપવાની તેમજ પૂરતા પ્રમાણમાં પોષણ આપવાની ખૂબજ જરૂર છે. જેથી કરીને એક સ્વસ્થ બાળકને જન્મ આપી શકાય. આ ઉપરાંત બાળકને જન્મ પછી સ્તનપાન અને પોષણયુક્ત યોગ્ય આહાર આપવાથી મનોદુર્બળતા થતી અટકાવી શકાય છે. આજે સરકાર પણ ટેલીવિઝનનાં માધ્યમથી કુપોષણ અને મનોદુર્બળતાં દૂર કરવાના ઉપાયો અને તેનાં અંગેની માહિતી પૂરી પાડી રહી છે. દૂરદર્શન પર આમિરખાન (ફિલ્મ અભિનેતા) દ્વારા અભિનિત ટૂંકી જાહેરાત વિશે આપણે બધા જાણીએ જ છીએ. આપણે પણ મનોદુર્બળતા દૂર કરવાનાં પ્રયાસોમાં સહભાગી બનવું પડશે. અને એજ આપણી રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની નૈતિક ફરજ છે.

સંદર્ભસુચી:

૧. અરુણકુમારસિંહ: આધુનિક અસામાન્ય મનોવિજ્ઞાન, (તૃતીય સંસ્કરણ, ૨૦૦૨), દિલ્લી, મોતિલાલ બનારશીદાસ.
૨. પટેલ મફતલાલ: અસાધારણ મનોવિજ્ઞાન, (પ્રથમ આવૃત્તિ) અમદાવાદ, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- ૩ હાફિઝ કઠીયારા: મનોવિકૃતિશાસ્ત્ર, અક્ષર પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.
૪. એમ. અમીન મલીક: અસાધારણ મનોવિજ્ઞાન, (૨૦૦૭-૦૮) સી. જમનાદાસ કંપની, અમદાવાદ.
૫. ડૉ. ભાલચન્દ્ર જોષી: સામાન્ય મનોવિજ્ઞાન(૨૦૦૫-૦૬), સી. જમનાદાસ કંપની, અમદાવાદ.

ડૉ. નરેશ જી. વાઘેલા

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

મનોવિજ્ઞાન વિભાગ

શ્રી એન. કે. મહેતા એન્ડ શ્રીમતી એમ. એફ. દાણી આર્ટ્સ કોલેજ

માલવણ, જિ. મહીસાગર

Copyright © 2012- 2016 KCG. All Rights Reserved. | Powered By : Knowledge Consortium of Gujarat